

Diàspores

Paraules i geografies d'exili

Josep Ballester

Finalista
Premi d'Assaig
Mancomunitat
de la Ribera Alta

edicions
bromera

Així us llançaré d'aquesta terra en un país desconegut de vosaltres i dels vostres pares; i allà, dia i nit, servireu d'altres déus que no tindran llàstima de vosaltres. Sempre és la mateixa imatge. Milers de persones, criatures, joves, vells, dones, homes fugen pels camins atrotinats de la por, de la misèria i de la violència. De la guerra, declarada o no. Tant se val. El rostre que dibuixen són uns ulls sense cap esperança. On la ràbia i la desolació van als gegantets d'aquella massa que s'escampa com una taca d'oli per una geografia desconeguda i inhòspita. Han perdut sense saber que jugaven. Ho han perdut tot. I ací, dir tot, és una metàfora que no pot descriure el que senten a les vísceres aquests desterrats que caminen, moltes vegades, en direcció a un altre abisme. Pensen que a l'altre costat de la frontera hi haurà una esclatxa de llum. És molt possible que a l'altra banda el pas siga tancat, que els esperen els mateixos gossos rabiüts que els fan emigrar, això sí, amb una altra màscara i amb un altre cognom. De vegades els acullen, en el millor dels casos, els camps de refugiats on la humiliació vestida de naufragi, en carn viva, campa pertot arreu. Aquest espectre que no coneix, ni de vista, la pietat mossega els més dèbils. S'acarnissa i no deixa la presa fins al darrer alé. L'únic estímul que et fa tirar endavant, sense cap mena de dubte, és fugir.

Al país d'origen la repressió elimina allò que recorde els desterrats. Un procés ha començat a perpetrar-s'hi, la transformació en persones invisibles. I ells ho saben. Noten com van perdent color, com engrogeix el seu respir, com s'apaga aquella mirada, com es difuminen en l'horitzó. S'eliminen vestigis de l'existència i es tergiversa la història. El temps hi corre a la contra. Sempre es pensa que aquella circumstància canviarà, que pot ser passatgera, però corren els anys. L'angoixa i el desànim fermenten en una espècie de cambra de les rates. Algú ha dit, per aquest motiu: «L'exili és un llarg camí vorejat de tombes». Així el pas de les estacions deixa una profunda petja en la pell d'aquells que s'han vist obligats a anar-se'n. El vent fred de l'oblit comença a trastocar què és allò que ha esdevingut.

La radiografia d'aquest ésser humà, en aparença sense ànima, ens mostra l'enderroc sobtat on havien edificat la vida. Ara ja no existeixen les arrels, el paisatge, els llibres, la llengua, la casa, la família, els amics, però sobretot la confiança amb la resta d'éssers humans com tu i com jo. Sense saber de quina manera s'han convertit als ulls dels altres en una espècie d'indesitjables o d'apestats que cal ocultar. L'extrem arriba quan aquests desterrats prenen consciència de la seua condició. Són proscrits. Sempre ha estat igual. Ens hi podem remuntar als temps bíblics. Recordeu que els déus, gairebé sempre, en l'últim moment es posen al costat dels poders constituïts o d'un grup de poders fàctics. I damunt, no es priven d'amenaçar: Vet

ací que faré venir sobre vosaltres una nació de lluny. És una nació perenne, de la qual no saps la seua llengua i que no entens què diu. El seu buirac és com un sepulcre obert. Devorará la teua sega i el teu pa; devorará els fills i les filles; devorará les teues ovelles i els teus bous; devorará el teu cep i la teua olivera. Derruirà les ciutats fortificades en les quals posaves confiança, per l'espasa. Així i tot, no faré amb vosaltres una destrossa completa, perquè heu de mastegar el sofriment.

Si hom mira en el nostre país, la magnitud de la tragèdia es perd en el temps, com m'imagine en qualsevol altre indret del món, el poder actua i flagel·la, de seguida, persegueix i mutila. Hom pot pensar l'expulsió dels jueus el 1492, després vindrien, el 1609, la dels moriscs no menys traumàtica; recordeu el 1714, l'èxode que va provocar la pèrdua de la Guerra de Successió, o el 1814, quan els anomenats afrancesats i liberals fugiren ja que sabien el que els esperava, i si parem atenció a «el XIX i el XX, tenim una bona mostra d'exemples fins i tot encara amb la nafra oberta. Hi ha un cas, llunyà en el temps, ben paradigmàtic de la ironia de la història, si mirem, és clar, la manera de fer dels hereus ideològics actuals del Sant Ofici. La família de Joan Lluís Vives: el pare, Lluís Vives, fou cremat per sentència inquisitorial, i la mare, Blanquina Marc, morta vint anys abans, se li obrí un procés i es van foragitar del cementeri cristià les seues despulles. S'entén que el nostre gran humanista no torrés a la ciutat de València. Malgrat tot, el conreu de les

evocacions de les vivències d'infant són constants en la seua obra. Retorna amb la imaginació, una vegada i una altra, i poua en la memòria per recobrar mitjançant la paraula el paradís perdut: “Sent jo ben xiquet, trobant-me a València, amb febra i gitat al llit, per haver menjat en excés cireres, molts anys després, sempre que menge aquesta fruita, no sols recorde la febra, sinó que sembla que estic patint-la en aquest moment i en aquell indret”».

Fa uns anys, a propòsit d'una exposició que s'havia realitzat sobre l'exili del 39, un fill d'aquelles persones que es van veure obligats a emigrar va aportar a la mostra una maleta que va construir el seu pare en el camp de concentració d'Argelers. Deia, en llàgrimes als ulls: «ma mare posava la roba a dins i, quan arribava al camp de concentració, la treia i m'hi instal·lava. Aquell va ser el meu bressol durant molts mesos». Aquestes situacions les hauríem de tenir presents, per no repetir-les amb altres. L'exili és una sagnia irrecuperable. Per a un escriptor en la nostra llengua aquesta situació de la postguerra sembla ser un doble confinament: sense biblioteca, sense tribunes d'expressió, amb un públic que no existeix. La veritat és que va fer falta una tenacitat especial. Mercè Rodoreda, en una entrevista de l'any 1972, és ben clara en la situació en la qual vivien: «Durant l'exili no vaig escriure res perquè altra feina tenia per sobreviure. Escriure en català, a l'estranger, és voler que floreixin flors al Pol Nord. I és que es necessita molta pau per a poder escriure».

L'excel·lent i poc conegut escriptor Soma Morgenstern, refugiat la major part de la vida, quan comenta el cas del seu amic Joseph Roth, ho deixa ben palés: «la fugida es va convertir en la seua pàtria». Crec que això esdevé a la majoria dels creadors, i en el cas concret dels escriptors, és molt més clar, la paraula com la nostra residència i al mateix temps com el nostre exili, ja siga interior o no. La pàtria de l'escriptura o la seua absència ens determina. Esbossa una terrible estranyesa. Aquests refugiats que hem recordat són del passat, de vegades, d'un temps llunyà, però, són exactament iguals que els èxodes del present; cada dia contemplem en algun mitjà de comunicació o als carrers de les nostres ciutats aquells ulls de la desesperança i de la fugida. El desterrament no sols afecta d'una manera física i concreta, conec expatriats que viuen al seu país com estrangers. Si ens mirem de prop, amb un insubornable escàner, tot ésser humà és un exiliat, almenys en algun moment de l'existència. Pagaria la pena que no ho oblidàrem mai.

Aquest és un llibre que podria entrar en l'àmplia categoria genèrica de l'assaig, del dietari, del llibre de notes reflexives, dels reculls de divagacions, un text fronterer i frontissa... Michel de Montaigne marcà aquest gènere com una expressió radical del subjectivisme, i també, la fragmentació i la brevetat com una de les característiques inherents d'aquesta literatura d'idees. Quina literatura no és d'idees? Després, Walter Benjamin, Vladimir Nabokov, Elias Canetti o a ca nostra Josep Pla, Joan Fuster

i Pere Gimferrer, entre altres, han aprofundit o obert aquests aspectes amb una preferència per les formes curtes, de tempteig, d'accés a qualsevol especulació, fins i tot alguns amb un joc d'espills amb la ficció. El llibre fa un recorregut per tota una sèrie de creadors, en un sentit ample de la paraula (pintors, escriptors, cineastes, músics...) que han sentit l'alé de la persecució, de la pèrdua, de la diàspora a la seua pell o sota la seua creació en algun moment. Sempre en un sentit ample i ben divers. De forma física i sobre la pell o de manera interior i ben íntima. De Voltaire, Peset Aleixandre, Cioran, tot passant per Huston, Emily Dickinson, Silone, Coubert, Blasco Ibáñez, la família Mann, Erasme, Milosz o Djuna Barnes entre molts més exemples. La memòria i, naturalment, la paraula, com a recurs per a posseir, per a guardar, per a intentar aturar la profunda fuga de tot allò que s'ha perdut. En certa manera, aquesta escriptura és una forma de comunicar-se amb el món, un intent contra la desmemòria i l'amnèsia, de posar en una botella un missatge i deixar-la en un d'aquells àmbits del correu de l'esperança, per a ús dels marins sense fortuna, que eren situats a les platges de llunyanes illes de perdició, com les de Melville.